

Stadsgroen.

Foto: Shutterstock

Kijk, groene steden

We helpen de natuur natuurlijk voor geen meter, met die chemische rotzooi in de landbouw en veeteelt en een dagelijkse load aan verkeer om u tegen te zeggen. En nu het zomer is, slaan we ook nog eens massaal aan het vliegen, maar we vragen diezelfde natuur wél om ons te helpen om van onze steden een duurzame, gezondere plek te maken. Londen en Adelaide zetten reeds hun handtekening, Rotterdam en Breda willen het en Den Haag zou het moeten willen: steden worden Nationale Parken die klimaatverandering tegengaan, die geen water gebruiken maar schoon water leveren, die de lucht niet vervuilen maar voor schone lucht zorgen, die geen insecten doden maar voortbrengen, en zo verder.

Deze nieuwe vorm van stadsplanning borduurt voort op de zorgen dat er binnenkort geen vogels en bijen meer bestaan, dat het gros van ons celschade heeft door insecticiden, pesticiden en kunstmest, dat we ontbossing, waterbeheer en overbevolking niet meer in de hand hebben, en nog wat problemen meer. Nu zetten we rond elk stukje groen een hek: niet aankomen, niet betreden, afblijven. Beter is het om samen te werken met de natuur. Ze heeft miljoenen jaren voor ons gezorgd en kan dat nog steeds. Het besef dat we in een gesloten systeem zitten, waarmee we het moeten doen, zal leidend zijn. Het begin is er. Kopenhagen wil de eerste CO2-neutrale hoofdstad ter wereld worden door fietsen, riksja's en e-bussen in te zetten, en er is een verplicht groenedakenbeleid. Loop door Reffen,

vol duurzame workshops over 'Reduce + re-use'. In Ljubljana is 542 vierkante meter groen per inwoner beschikbaar en men recyclet al 61 procent van het stadse afval. Fiets het groene, 32,5 kilometer lange Pad van de Herinnering en Kameradschap.

In ons eigen Nijmegen rijden de stadsbussen op gft-afval, parkeerterreinen worden groene relaxplekken en rond de oude Honigfabriek draait alles om duurzaam en circulair leven. Stockholm is al groener dan groen: dat is nooit verder dan 300 meter bij je huis vandaan. Auto's worden geweerd en het ov rijdt op groene energie. Loop door Hammarby Sjöstad, van gerecycled beton en hergebruikt hout.

In Bristol, dé fietsstad van Engeland, wordt geen voedsel verspild en voormalige spoortrajecten zijn

Beter is het om samen te werken met de natuur

nu groene fietsroutes. Nantes kreeg het ook al voor elkaar: van grauwe industrie- en havenstad naar groen in honderd parken. Bijzonder is hier het verbod op chemische producten. Ontdek de stad door La Ligne Verte te volgen. Het al groene Oslo zet z'n inwoners en hun gezondheid op nummer één: autowegen worden fietspaden. Loop door Vulkan in de wijk Grünerlokka en ga naar Vippan aan de Oslofjord met de stadsbus die op biogas rijdt. Tot slot Lissabon, waar 20.000 bomen zijn geplant en de parkeerplaatsen groene terrassen zijn. Loop naar de Ponte 25 de Abril voor een duurzame dag bij LX Factory.

Alle genoemde steden zijn Europese Groene Hoofdstad van het Jaar geweest, dankzij hun inzet op duurzaamheid. Dit zijn onze rolmodellen, Den Haag! Zie het als een begin...

Wendy Hendriksen

RECENSIE

Boek over 'Post 65'-architectuur

Van betonkolos bloemkoolwijk

Criticus Willem van der Ham heeft niet veel met de architectuur van na 1965. Toch nam hij een nieuw boek erover ter hand.

De 'bloemkoolwijk' Nieuw Waldeck in aanbouw, rond 1975. Onder de Mozartlaan. | Foto: HGA/Stokvis

Door Willem van der Ham

Van de architectuur van mijn generatie ben ik nooit zo'n bewonderaar geweest. Sterker nog, ik vind veel Haagse gebouwen uit de periode 1965 tot eind van de twintigste eeuw ronduit lelijk. De architect leek een beetje de weg kwijt; er werd met verkrampde fantasie en zonder idealistische bevoenging gebouwd. Die tijd liet echter wel diepe sporen achter in vooral het centrum van Den Haag, Scheveningen, Kijkduin (dat alweer deels is afgebroken), nieuwbouwwijken als Nieuw Waldeck en saneringsgebieden als de Schilderswijk. Alleen die laatste bouwverrichtingen, waarin de geest van wethouder Adri Duivesteyn zo duidelijk aanwezig is, kunnen mij bekoren. De overige plekken vermijd ik liever, al ligt een potsierlijk gebouw dat op de hoek van de Noordwal en de Torenstraat verrees, op mijn fietsroute. Ik kijk er

altijd vol afgrijzen naar.

Nu is dit natuurlijk volkomen subjectief. Ik sta open voor andere inzichten en meer begrip voor deze periode uit de architectuur. Dus begon ik zo blanco mogelijk met het lezen en bestuderen van 'Post 65, een turbulente tijd' dat een goed overzicht biedt van de Haagse Post 65-bouwkunst. Bij stadsvernieuwingsgebieden beschrijven de auteurs kundig wat er zoal teloor ging, wat het boek een mooie extra dimensie geeft. Enkele 'boosdoeners' leven nog en zijn geïnterviewd maar helaas niet doorgezaagd.

Voetstuk

De makke van monumentenzorg is dat ze architecten op een voetstuk plaatst, je haast per definitie op z'n minst waardering voor hun bouwkunst moet opbrengen en dat het meestal voorbijgaat aan de stedelijke context, functie, ruimtelijke ordening en het landschap in het algemeen, een houding die veel architecten zeker in de Post 65-

tot

tijd evenmin vreemd was. De Post 65-periode bestrijkt een tijd waarin de maakbare samenleving furore maakte, ruimtelijke ordening van bovenaf zowel op stads- als landelijk niveau zijn hoogtepunt bereikte, er welvaart kwam voor iedereen en de woonomstandigheden aanzienlijk verbeterden, nieuwe bouwmaterialen nieuwe constructieve mogelijkheden boden, de milieuverontreiniging ernstige vormen aannam, iedereen in zijn vrije tijd wilde recreëren en ook dat er inspraak kwam en de democratisering hoogtij vierde en toen nog vrij be-

'De Post 65-periode bestrijkt een tijd waarin de maakbare samenleving furore maakte'

schaafd protest door 'langharig werkschuwig' op z'n minst gedoogd werd. Post 65 zou je daarom in deze context moeten zetten. Juist in die van de agglomeratie Den Haag, met groeisteden als Zoetermeer en machtige ingrepen in de infrastructuur als het Prins Clausplein. Je mag het de samenstellers misschien niet euvel duiden dat dit niet gebeurt, want ook zij dienen zich aan de mores te houden van monumenten- en cultureel erfgoedland. Toch is het wel een gemiste kans.

Gekke tijd

Het is een wat gekke tijd, een periode met twee gezichten. Eerst die van brutale door- en afbraak, de stoere 'rechttoe rechtaan'-mentaliteit, waarin bijvoorbeeld de Utrechtsebaan het monumentale Haagse Bos van het Malieveld scheidde (hoe was dat toch mogelijk?). Betonkolossen rukten op. Daarbij moest zelfs het Kurhaus, misschien op de keper beschouwd ook geen mooi gebouw, maar wel het gezicht en icoon van Scheveningen, er bijna aan geloven. Van het huidige gebouw is alleen het centrale deel nog origineel. Maar dan een ommezwaai, haast een schrikreactie, naar ultieme kneuterigheid. Daarvan zijn de 'bloemkoolwijk' Nieuw Waldeck maar ook bijvoorbeeld het nog wel in het centrum gelegen Bezuidenhout-West een symbool. In dat soort wijken hing door de nieuwe materialen die zijn gebruikt als Tresaplaten en de winderige hoekjes weer gauw een sfeer van verloedering.

Stempel

Is de periodisering 1965-1995 overigens niet wat kunstmatig en arbitrair? De 'betere' voorbeelden van de auteurs dateren veelal uit de periode van, wat zij noemen, de Late Haagse Post 65-periode, waarop Adri Duivesteyn zijn stempel drukte, onder

meer door buitenlandse architecten te verleiden in Den Haag te bouwen.

Het begon na de oorlog zo mooi met het Structuurplan Groot 's-Gravenhage van Willem Dudok. Het werd nooit officieel vastgesteld, een lot dat de volgende stedelijke plannen eveneens trof, wat misschien wel tekenend was voor de aarzelende houding van het bestuur van die tijd en het gebrek aan visie, waardoor er nooit een echte gedachte over de ontwikkeling van Den Haag kon postvatten, met de huidige rommelige ruimtelijke structuur en frommelarchitectuur als resultaat.

De auteurs wagen zich nog niet aan een lijstje potentiële rijks- of gemeentelijke monumenten uit deze tijd, een keuze die binnenkort wel gemaakt moet worden.

Nee, het boek heeft mij van de kwaliteit van de Post 65-bouwkunst niet kunnen overtuigen. Zo'n keuze zou ik in elk geval moeilijk kunnen maken. Wel durf ik uit de losse pols een lijstje met lelijkste gebouwen aan:

5. Koninklijke Bibliotheek, Prins Willem Alexanderhof
4. Kantoor hoek Torenstraat/Noordwal
3. Hoofdgebouw Centraal Station
2. Kantoor Bank Nederlandse Gemeenten, Koninginnegracht
1. Alles wat Bredero in Scheveningen verwoestte en opbouwde

Het is maar een mening. Misschien is het daarom goed om de Post 65 in deze tijd van democratisering recht te doen en de lezer te vragen welke Post 65-gebouwen op de rijksmonumentenlijst moeten komen en wat de lelijkste gebouwen uit die tijd van Den Haag zijn.

Judith van Hoogdalem en Botine Koopmans, 'Post 65, een turbulente tijd. Architectuur en stedenbouw Den Haag 1965-1995', VOM-reeks 2023-1. Uitgever: Walburg Pers. Prijs: € 34,99.

Attractie.

Hollandse meesters in Madurodam

De nieuwste attractie van Madurodam heet 'De Hollandse Meesters' en bestaat uit een reeks in 3D tot leven gewekte topstukken van de Nederlandse schilderkunst.

De eind vorige maand geopende presentatie is in de plaats gekomen van de voetbalattractie die herinnerde aan het EK van 1988. De ingang wordt gemarkeerd door het nagebouwde huisje uit 'Het straatje' van Johannes Vermeer. Binnen is er ook aandacht voor zijn 'Meisje met de parel'. Van Van Gogh is 'De slaapkamer' nagebouwd; het is de ruimte die hij bewoonde in Arles. Tevens is er een ballenbak onder een sterrenhemel die is ontleend aan 'De sterrennacht'. Andere meesters die worden belicht zijn: Rembrandt, Judith Leyster en Mondriaan.

De attractie is vooral gericht op kinderen, maar is ook interessant voor volwassenen, aldus de miniaturstad. "Kinderen en ouders krijgen de kans om de schilderijen te betreden, aan te raken en alles te doen wat normaal gesproken niet mag met zulke bijzondere kunstwerken. Voor ons is het belangrijkste aspect het ontdekken met onze ogen én handen en het kunnen bewe-

De ingang van de attractie 'De Hollandse Meesters'. | Foto: PR

gen tussen de meesterwerken," aldus een woordvoerder.

'De Hollandse Meesters' sluit aan bij een tien jaar geleden ingezette nieuwe lijn: het toevoegen van interactieve attracties aan de traditionele miniaturstad. Het begon met 'Het Hof van Holland', dat herinnert aan de eerste vrije Statenvergadering (1572). Daarna volgden onder meer 'De Waterwolf' die is gewijd aan de drooglegging van de Haarlemmermeer en 'The Flying Dutchman', een Dakota die een ode is aan de 'pioniersgeest van de KLM'.

BOEKJE OPEN

Literatuurlijefhebber Mario Molegraaf belicht Haagse aspecten van nieuwe uitgaven.

Gedichten als gebalde vuisten

Anton de Kom

Heeft Anton de Kom niet alleen in Den Haag gewoond en gewerkt, maar ook een Haags gedicht geschreven? Tijdens zijn leven, begonnen in 1898 te Paramaribo, in 1945 geëindigd in een Duits concentratiekamp, werd de schrijver en strijder verjaagd uit Suriname en niet gehoord in Nederland. Maar de laatste jaren is hij, de auteur van 'Wij slaven van Suriname' (1934), een begrip geworden. Hij schreef méér, in het fraai uitgevoerde boekje 'Vandaag vrij, altijd vrij' zijn waarschijnlijk in de Tweede Wereldoorlog geschreven gedichten verzameld. Alsof de poëzie niet voor zichzelf kan spreken, zijn er een voorwoord van Babs Gons, een verantwoording door Bertram Mourits, de inleiding van een eerdere editie en vier bladzijden met aantekeningen.

Hoe zit het met dat Haagse gedicht, het gedicht 'Hofzicht' waarmee de opstellers van de aantekeningen blijkbaar in hun maag zitten? Ze raken in de war doordat De Kom de oer-Hollandse grutto noemt, maar ook de Zuid-Amerikaanse cochenilleschildluis. Ik kan de knoop doorhakken: de dichter heeft het diertje in zijn herinnering uit Suriname meegenomen. Hij ziet in Nederland een dageraad met 'cochenilleschildluis kleur' die 'HOFZICHT in een gloed/ Roder dan 's mensenbloed' zet.

In de aantekeningen verwijst men naar de Haagse Hofzichtlaan. Maar het Hofzicht van De Kom kan overal in Holland hebben gelegen. De vogels hier doen hem denken aan de vogels daar, in zijn geliefde, zijn gehate Suriname. Door het Haagse gedicht moet dus een streep, maar in Den Haag schreef De Kom prachtig over zijn land: 'Atlantische Oceaan/ Onstuimig blauw water breekt baan/ Verdringt zich voor de brede mond/ Der Surinamerivier/ Nauwelijks kan ze het zwelgen/ Het water beukt, wil mangrovekust verdelgen.'

Babs Gons heeft het in haar beschouwing over gedichten als 'gebalde vuisten'. De slavernij was in Suriname in iets andere vorm gewoon doorgedaan. 'Neem je hongerloon, houd je muil,' kregen de werknemers te horen. Intussen gold voor de bovenklasse: 'Winsten stromen binnen.' Tot de Nederlanders richt Anton de Kom de woorden: 'Gij bezingt uw gouden eeuw/ Met stervende slaven.' Nog altijd woorden die sommigen prikkelen. Maar de vraag is misschien vooral: waarom is de discussie niet negentig jaar geleden begonnen? Hoe heeft men 'Wij slaven van Suriname' kunnen negeren?

MARIO MOLEGRAAF

Anton de Kom, 'Vandaag vrij, altijd vrij' (84 pagina's). Uitgever: Atlas Contact. Prijs: € 21,99 (gebonden).

